

RAPORT

**DIAGNOZA POTRZEB WROCŁAWSKICH RODZIN
WOBEC POLITYKI RODZINNEJ WE WROCŁAWIU**

Obszar: WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE

Raport przygotowany w ramach projektu
„Partycypacyjna polityka rodzinna miasta Wrocław” oraz programu Obywatele dla Demokracji,
finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego
(funduszy EOG). Partnerem projektu jest Gmina Wrocław.

Joanna Szczepaniak-Sienniak

Uniwersytet Ekonomiczny
we Wrocławiu

Opracowanie i redakcja publikacji:

dr Joanna Szczepaniak-Sienniak, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Współpraca:

dr hab. Marek Kośny: Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Ilona Gmytrasiewicz, Natasza Marcinkiewicz: Fundacja Rodzina i Przedsiębiorczość

Przedruk opracowania w całości lub w części oraz wykorzystanie informacji z publikacji jest możliwe wyłącznie z podaniem źródła.

Wydawca:

Fundacja Rodzina i Przedsiębiorczość

ul. Klaczki 48, 51-151 Wrocław

<http://frip.org.pl/>

Wyrażamy wdzięczność wszystkim osobom, które wzięły udział w projekcie i przyczyniły się do powstania publikacji.

SPIS TREŚCI

1. Informacje ogólne.....	3
2. Stan wychowania przedszkolnego we Wrocławiu.....	4
3. Diagnoza potrzeb i opinii wrocławskich rodzin dotyczących opieki nad dzieckiem w wieku „przedszkolnym”.....	5
3.1. Uwagi ogólne – cele i metodyka badań.....	5
3.2. Charakterystyka badanych rodzin (ankietowanych).....	6
3.3. Wyniki badań – potrzeby i oczekiwania rodziców odnośnie do instrumentów wychowania przedszkolnego.....	8
3.4. Wyniki badań – opinie rodziców dotyczące jakości wychowania przedszkolnego.....	15
4. Podsumowanie i główne rekomendacje dla władz lokalnych.....	19
Bibliografia.....	23

1. Informacje ogólne

Wychowanie przedszkolne obejmuje następujące formy: przedszkole, zespół wychowania przedszkolnego, oddział przedszkolny w szkole podstawowej (tzw. klasa „0”/”zerówka”), punkt przedszkolny (mogą być prowadzone przez gminy, przedsiębiorstwa, organizacje pozarządowe, osoby fizyczne prowadzące odpowiednią działalność gospodarczą, uczelnie wyższe)¹.

W ostatnich latach dokonano wielu zmian w obszarze wychowania przedszkolnego, ważniejsze z nich to:

- od 2008 r. – możliwość tworzenia tzw. innych form wychowania przedszkolnego, tj. zespołów wychowania przedszkolnego, punktów przedszkolnych, oddziałów przedszkolnych;

- od września 2011 r. wprowadzono obowiązek objęcia wychowaniem przedszkolnym wszystkich „pięciolatek” – jest to związane z obowiązkiem szkolnym, który został obniżony z 7. do 6. roku życia – stopniowo wprowadzany od września 2014; (planowane jest przywrócenie, od 1 września 2016 roku, obowiązku przedszkolnego dla „sześciolatek”, a dla dzieci w wieku od 3 do 5 roku życia prawa do korzystania z wychowania przedszkolnego; jednocześnie przewidziane jest wprowadzenie obowiązku szkolnego od 7. roku życia);

- od września 2013 r. samorzady otrzymują dotację celową na rozwój instytucji wychowania przedszkolnego oraz obniżone zostały opłaty dla rodziców za pobyt dziecka w przedszkolu – jeśli dziecko przebywa w nim dłużej niż czas ustawowo bezpłatny (ustala go gmina, przy czym musi wynosić minimum 5 godzin), to każda kolejna godzina nie może kosztować więcej niż 1 zł;

- wprowadzono ustawowe kryteria rekrutacji, dające pierwszeństwo w dostępie do placówki przedszkolnej w następujących przypadkach: wielodzietność; niepełnosprawność dziecka, rodzica lub jednego z nich lub rodzeństwa; samotne wychowanie dziecka; wychowywanie dziecka w pieczy zastępczej².

Warto przypomnieć, że jeszcze w 2006 roku Polska znajdowała się wśród krajów o najniższym wskaźniku wychowania przedszkolnego (w roku szkolnym 2005/2006 wskaźnik *upowszechnienia przedszkoli*, tj. współczynnik skolaryzacji dzieci w wieku 3-5 lat, wynosił

¹ Ustawa o systemie oświaty (Dz. U. 2004 nr 256 poz. 2572 – tekst jednolity).

² Ustawa o systemie oświaty (ibid.), art. 20c.

zaledwie 41%, przy oczekiwanej wartości tego wskaźnika 90% w 2020 roku³). Od tego czasu, dzięki zdywersyfikowaniu form organizacyjno-prawnych i źródeł finansowania instytucji przedszkolnych, rozciągnięciu obowiązku wychowania przedszkolnego na „pięciolatek”, obniżeniu opłat za pobyt dziecka w przedszkolu itp., upowszechnienie wychowania przedszkolnego w Polsce istotnie wzrosło (z 59,7% w 2009 roku do 79,4% w 2014 roku⁴, zob. szerzej: tabela 1).

2. Stan wychowania przedszkolnego we Wrocławiu

Możliwość tworzenia tzw. innych form wychowania przedszkolnego – od 2008 roku (tj. zespołów wychowania przedszkolnego, punktów przedszkolnych, oddziałów przedszkolnych) zaowocowała wyraźnymi zmianami w obszarze wychowania przedszkolnego, tak w Polsce, jak i we Wrocławiu (tabela 1).

Tabela 1. Wychowanie przedszkolne we Wrocławiu na tle Polski

WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Dynamika 2008/2014
	Liczba przedszkoli*							
Polska	7 963	8 358	8 704	9 233	9 681	10 263	10 748	1,35
Wrocław	113	118	122	126	134	140	146	1,29
Współczynniki solaryzacji dzieci w wieku 3-5 lat (w %)**								
Polska	52,7	59,7	62,6	69,2	69,7	74,1	79,4	1,51
Wrocław	75,6	77,5	80,6	84,3	83,4	87,6	90,1	1,19
Współczynniki solaryzacji dzieci w wieku 3-6 lat (w %)**								
Polska	63,1	67,3	68,0	70,8	71,5	75,2	82,3	1,30
Wrocław	80,2	81,0	82,4	82,0	82,2	85,3	91,0	1,14

*Bez specjalnych (we Wrocławiu, od 2008 roku według analizowanych tu danych są 2 takie przedszkola). Od roku 2007 dane opracowano na podstawie systemu informacji oświatowej administrowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Prezentowane dane o przedszkolach podane są według stanu na początek roku szkolnego (30 września). Dane dotyczące wychowania przedszkolnego prezentowane są według stanu w dniu 30 IX, nie obejmują one wychowania przedszkolnego w zakładach opieki zdrowotnej.

** Wskaźniki odnoszące się do liczby i struktury ludności od 2010 roku zostały przeliczone zgodnie z bilansem przygotowanym w oparciu o wyniki NSP 2011. W roku szkolnym 2014/15 do obliczenia relacji w grupie wieku 3-6 lat odpowiadającej wychowaniu przedszkolnemu przyjęto za podstawę (mianownik) połowę ludności dla wieku 6 lat według stanu na dzień 31 XII 2014 roku (dla dzieci urodzonych w I połowie 2008 roku został nałożony obowiązek szkolny).

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (<https://bdl.stat.gov.pl>), opracowanie własne.

³ *Strategia Rozwoju Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*, s. 70, <https://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl---projekt-z-31072012-r/>, dostęp: 10.05.2016).

⁴ Por. *Sprawozdanie z realizacji „Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020” za 2013 rok*, s. 153; *Sprawozdanie z realizacji „Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020” za 2014 rok*, (<https://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl---projekt-z-31072012-r/>) (dostęp: 02.05.2016).

W samym Wrocławiu liczba placówek przedszkolnych zwiększyła się w latach 2008-2014 o 35 proc., zaś odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, tj. współczynniki skolaryzacji o 19 proc. (dzieci w wieku 3-5) i o 15 proc. (dzieci w wieku 3-6). Nieco szybszy wzrost wskaźników *upowszechnienia przedszkoli* wśród dzieci w wieku 3-5 lat został spowodowany wprowadzeniem (w 2011 roku) obowiązku objęcia wychowaniem przedszkolnym wszystkich „pięciolatek”. W związku z planowanymi zmianami w 2016 roku, dotyczącymi podniesienia o rok obowiązku wychowania przedszkolnego i szkolnego (odpowiednio do 6. i 7. roku życia), należy spodziewać się zahamowania, a być może nawet spadku omawianych współczynników, o ile rodzice zachowają się adekwatnie do owych zmian.

3. Diagnoza potrzeb i opinii wrocławskich rodzin dotyczących opieki nad dzieckiem w wieku „przedszkolnym”

3.1. Uwagi ogólne – cele i metodyka badań

W omawianej diagnozie postawiono dwa ogólne cele:

1. Zdiagnozowanie preferencji i oczekiwań rodziców odnośnie do „nowych” (innych niż aktualnie funkcjonujące placówki przedszkolne) rozwiązań (takich jak dzienny opiekun i niania⁵).
2. Zdiagnozowanie opinii i oczekiwań rodziców „przedszkolaków” (dzieci w wieku „przedszkolnym” i jednocześnie uczęszczających do przedszkola), dotyczących jakości wychowania przedszkolnego.

Dla realizacji owych celów dokonano badań ankietowych (rozesłano około 1000 ankiet⁶, a uwzględniono 824 ankiety, szerzej zob. punkt 4.2.), a następnie wyniki badań ankietowych zweryfikowano w bezpośrednich wywiadach fokusowych (1 grupie liczącej 7 osób) oraz wywiadach indywidualnych (z 30 osobami). Uczestnikami wywiadów bezpośrednich byli rodzice aktywni zawodowo (w tym 2 osoby na urloпах macierzyńskich/rodzicielskich z zamiarem powrotu do pracy bezpośrednio po ich upływie), posiadający co najmniej 1 dziecko w wieku „przedszkolnym”.

⁵ Instrumenty takie aktualnie funkcjonują, ale w odniesieniu do dzieci w wieku do lat 3, zob. Ustawa o opiece nad dzieckiem do lat trzech (Dz. U. 2013 nr 0 poz. 1457 – tekst jednolity).

⁶ Wśród beneficjentów pomocy społecznej, w bibliotekach miejskich, żłobkach, przedszkolach, na piknikach miejskich, wśród posiadaczy wrocławskiej Karty Dużych Rodzin.

Badanie realizowano wśród wrocławskich rodzin (we Wrocławiu), w okresie od kwietnia 2015 roku do kwietnia 2016 roku.

Za rodzinę przyjęto w badaniu (zgodnie z definicją przyjętą w Narodowych Spisach Powszechnych 2002 i 2011 oraz w Roczniku Demograficznym GUS⁷) małżeństwo z dzieckiem/dziećmi lub bezdzietne oraz związek partnerski/niefORMALNY z dzieckiem/dziećmi lub bezdzietny. Przy czym warto mieć na uwadze, że wśród respondentów, których ankiety zostały uwzględnione w niniejszej analizie większość (82%) stanowiły osoby zamężne.

3.2. Charakterystyka badanych rodzin (uwzględnionych w badaniu ankietowym)

Jak wyżej wspomniano w badaniu uwzględniono opinie 824 osób. 629 respondentów posiadało co najmniej jedno dziecko uczęszczające do przedszkola.

Poniżej przedstawione zostały cechy badanych rodzin, tj. struktura respondentów według płci, wieku, liczby dzieci, wykształcenia, sytuacji na rynku pracy oraz dochodu w rodzinie (rys. 1).

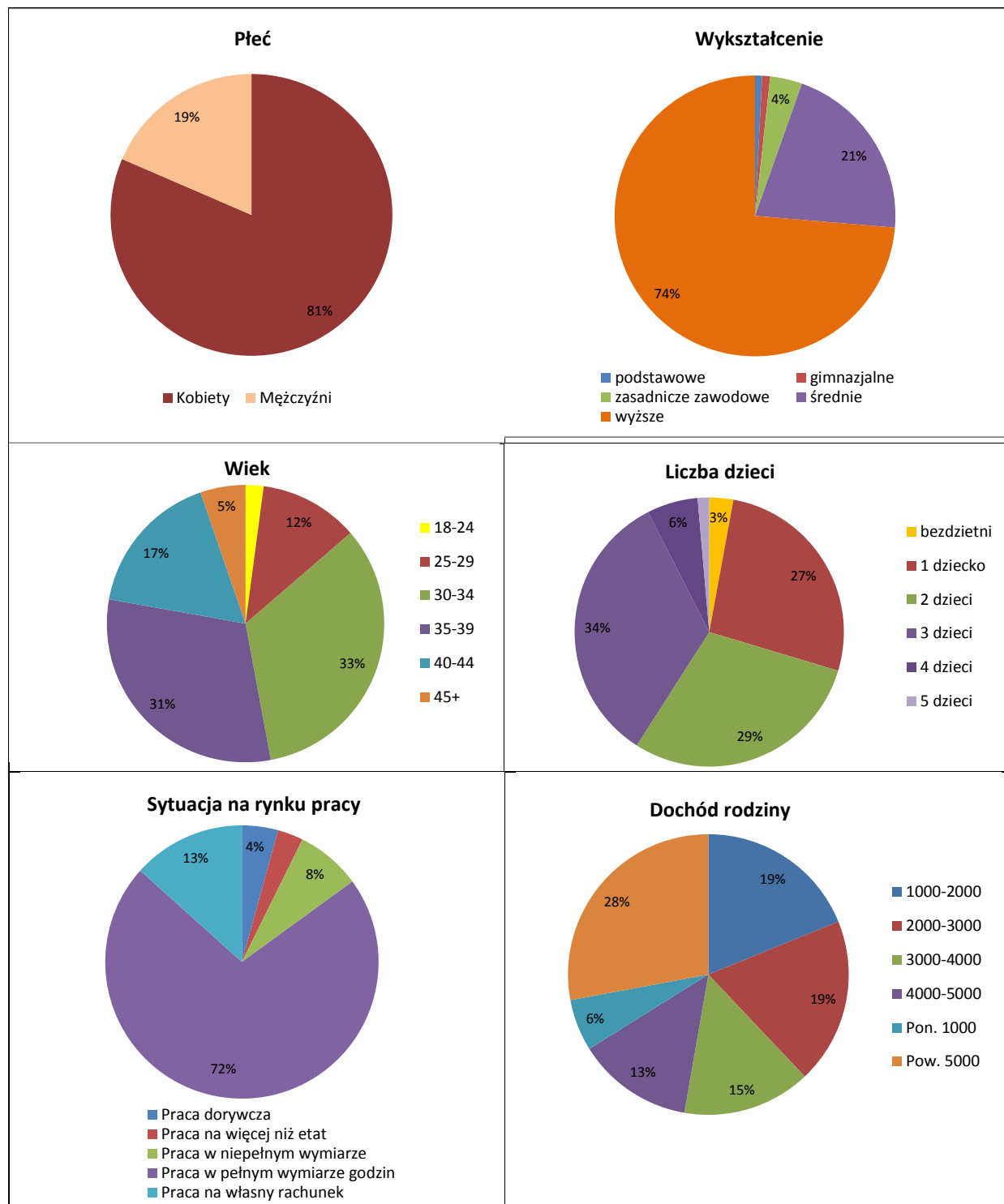
Wśród osób wypełniających ankietę 81% to kobiety, a 19% mężczyźni. Są to przede wszystkim osoby w wieku 30-34 lata (33%) i 35-39 lat (31%), a następnie w wieku 40-44 (17%). Osoby młodsze, w wieku 25-29 lat stanowiły 12%, pozostali (2%) to rodzice w wieku 18-24 lata.

Wśród badanych dominowały rodziny wielodzietne, tj. z 3 dzieci (34%), z 4 i więcej dzieci (7%). Następną stosunkowo liczną grupą były rodziny z 2 dzieci (29%) oraz z jednym dzieckiem (27%). 3% osób wypełniających ankietę nie posiadało dzieci.

Uczestniczący w badaniu posiadali przede wszystkim wykształcenie wyższe (74%), następnie średnie (21%). Większość z nich (72%) to osoby pracujące w pełnym wymiarze godzin, a następnie osoby pracujące na własny rachunek (prowadzące własną działalność gospodarczą, 13%). Deklarowany przez respondentów dochód na rodzinę (głównie z pracy zarobkowej) był różny. Najwięcej osób (29%) wskazało, że jest on wyższy niż 5000 zł, najmniej (6%), że dochód na rodzinę nie przekracza 1000 zł.

⁷ Pełna definicja brzmi: „Przez rodzinę rozumie się zespół osób wyodrębnionych w ramach gospodarstwa domowego na podstawie kryteriów biologicznych. Rozróżnia się następujące typy rodzin: małżeństwa bez dzieci, małżeństwa z dziećmi, partnerzy bez dzieci, partnerzy z dziećmi, samotne matki z dziećmi i samotni ojcowie z dziećmi”. Rocznik Demograficzny 2014, GUS, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2014,3,8.html>, s. 72.

Rysunek 1. Wybrane cechy badanych rodzin

Źródło: Badania ankietowe, opracowanie własne.

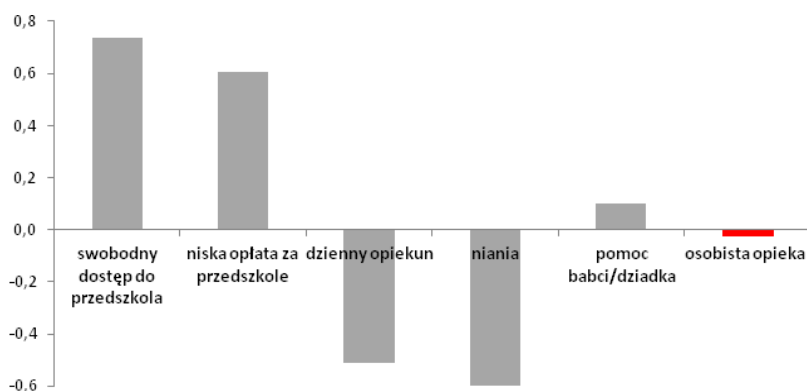
3.3. Wyniki badań – potrzeby i oczekiwania rodziców odnośnie do instrumentów wychowania przedszkolnego

W tym punkcie przedstawione zostały potrzeby i oczekiwania rodziców dotyczące różnych instrumentów wychowania przedszkolnego – zarówno tych funkcjonujących (placówek przedszkolnych), jak i potencjalnych (takich jak dzienny opiekun i niania). Jednocześnie dokonano tu próby diagnozy, jak placówki przedszkolne i inne, wymienione wyżej instrumenty wychowania przedszkolnego postrzegane są w porównaniu do rozwiązań „rodzinnych”, tj. osobistej opieki oraz pomocy babci/dziadka (lub innej osoby z rodziny).

Dla realizacji tak postawionego celu zadano pytanie: *Co jest/byłoby dla Pani/Pana największym ułatwieniem przy posiadaniu dziecka w wieku przedszkolnym?* Respondenci zostali poproszeni o ponumerowanie odpowiedzi według ważności (od 1 – najważniejsze do 6 – najmniej ważne). Wśród odpowiedzi mieli do wyboru następujące opcje: swobodny dostęp do przedszkola (np. bliskość położenia, łatwo dostępne miejsca w przedszkolu), niska opłata za przedszkole, dzienny opiekun oraz niania (w tym miejscu wyjaśniono, że chodzi o rozwiązania analogiczne do tych, które przewidziane są dla dzieci w wieku do lat 3), pomoc babci/dziadka lub innej osoby z rodziny (nieodpłatnie), możliwość sprawowania opieki osobiście (w połączeniu ze świadczeniem pieniężnym). Na tej podstawie dokonano próby oceny, czy rodzice w ogóle byłoby zainteresowani innymi niż przedszkole instrumentami, gdyby takie były dostępne (warto zaznaczyć, że w świetle obowiązujących przepisów zarówno dzienny opiekun, jak i niania już mogą sprawować opiekę nad najmłodszymi dziećmi w wieku przedszkolnym, bowiem do 4. roku życia dziecka), a jeśli tak które z nich są/byłyby uznane za mniej/bardziej ważne. Ponadto, dokonano próby diagnozy jak placówki przedszkolne i inne, potencjalne instrumenty opieki „pozarodzinnej” nad przedszkolakami oceniane są w porównaniu do rodzinnych (pozaustawowych) form wychowania, tj. osobistej opieki oraz pomocy babci/dziadka (lub innej osoby z rodziny). W analizie tej należy zwrócić uwagę, że przy opcji dotyczącej osobistej opieki nad dzieckiem w ankiecie podkreślono, iż chodzi o opiekę płatną (połączoną ze świadczeniem pieniężnym, w zamian za wykonywanie pracy zarobkowej).

Odpowiedzi badanych rodzin zostały odpowiednio zakodowane i przedstawione na skali od -1 do 1 (oś X/lewa strona wykresów). Wskazania umieszczone na skali poniżej zera oznaczają, że dana forma wsparcia jest raczej nieważna (im bliżej wartości -1 tym mniej ważna), natomiast powyżej zera, że jest ważna (im bliżej jeden tym ważniejsza).

Wykres 1. Potrzeby rodziców odnośnie do instytucji wychowania przedszkolnego i potencjalnych rozwiązań

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

Z badań ankietowych wynika, że w badanej populacji rodziców dominują przede wszystkim preferencje dotyczące swobodnego dostępu do przedszkola (przy przeciętnej, miesięcznej opłacie około 250 zł, wykres 3), jako rozwiązania ułatwiającego wychowywanie dziecka w wieku 3-5(6) lat, natomiast nie są przedmiotem zainteresowania inne, potencjalne instytucje wychowania przedszkolnego, takie jak dzienny opiekun czy niania (rozwiązań analogicznych do występujących w ustawie o opiece nad dziećmi do lat 3)⁸. Z badań tych wynika także, że rodzice raczej nie zamieniliby przedszkola na opiekę osobistą (w połączeniu ze świadczeniem pieniężnym). Dopuszczają natomiast pomoc babci/dziadka.

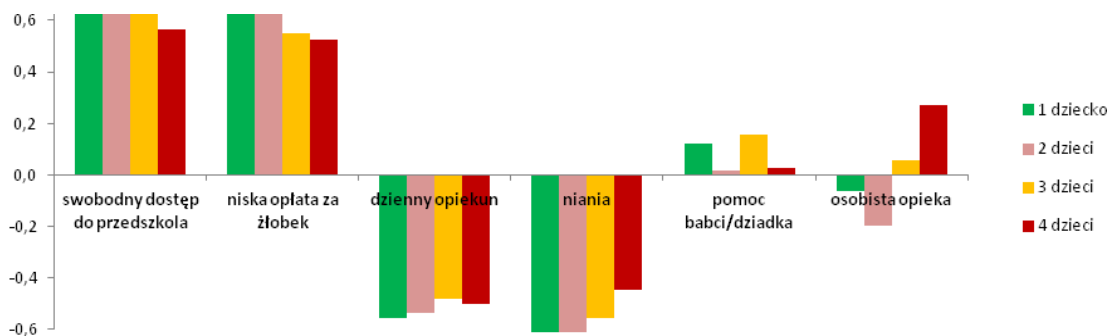
Inne wnioski nasuwają się natomiast po wywiadach bezpośrednich z badanymi rodzinami (fokusowym i indywidualnych). Okazuje się bowiem, że po dokładnym przedstawieniu respondentom alternatywnych – wobec „tradycyjnych” przedszkoli – form wsparcia w wychowaniu dziecka w wieku „przedszkolnym” rodzice byłiby zainteresowani owymi potencjalnymi rozwiązaniami. Podczas wspomnianych wywiadów omawiane były, dla przykładu, te same rozwiązania, które wymieniono w ankiecie, tj. dzienny opiekun i niania. Dotyczyłoby to m.in. takich sytuacji rodziców jak wykonywanie pracy w niepełnym wymiarze czasu, w nienormowanym czasie, w tym w domu oraz w godzinach nadliczbowych, a nawet w sytuacji bezrobocia w rodzinie, by był czas na poszukiwanie pracy.

Nieco inne wyniki – w badaniu ankietowym – uzyskano też po uwzględnieniu liczby dzieci w rodzinie. Osoby z 3, a zwłaszcza 4 i więcej dzieci oprócz przedszkola stosunkowo często wskazały także osobistą opiekę jako jedną z najbardziej preferowanych form

⁸ Należy mieć na uwadze, że w ankiecie było wyjaśnione, że chodzi o rozwiązania analogiczne do funkcjonujących w ustawie o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3.

wychowania dziecka w wieku „przedszkolnym” (wykres 2). Podobne wnioski wynikają z bezpośrednich wywiadów z rodzicami.

Wykres 2. Potrzeby rodzin odnośnie do instytucji wychowania przedszkolnego, wg liczby dzieci

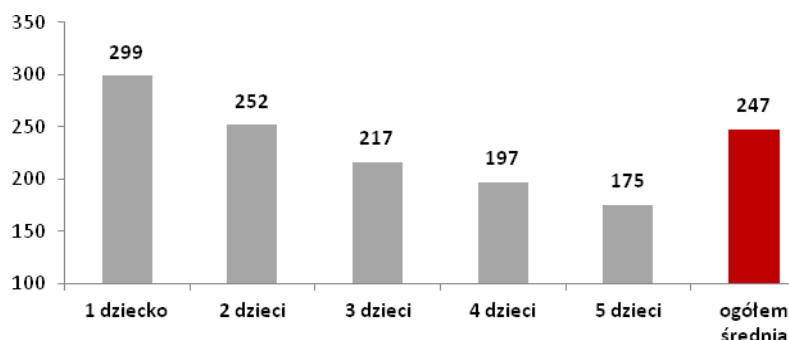
Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

W tym miejscu warto również nadmienić, że osobiste wychowywanie dziecka w wieku przedszkolnym jest zdecydowanie rzadziej preferowane niż osobista opieka nad dzieckiem w wieku do lat 3⁹. Rodzice raczej dostrzegają, jak wynika z wywiadu fokusowego i wywiadów indywidualnych, znaczenie różnych zajęć, kontaktów z rówieśnikami itp. dla dzieci w wieku 3-5(6) lat, zdając sobie sprawę, że nie zawsze byłiby w stanie zapewnić tak wszechstronny rozwój samodzielnie. Nie jest to jednak obserwacja dotycząca wszystkich rodziców. We wspomnianych wywiadach bezpośrednich pojawiły się głosy, że osobista opieka jest znacznie lepsza i efektywniejsza niż w placówce przedszkolnej. Były to jednak opinie przede wszystkim rodziców wychowujących 3 i więcej dzieci oraz wynikające wyraźnie z niezadowolenia z jakości usług w przedszkolu, a nie z powodu negowania samej idei instytucjonalnego wychowania przedszkolnego.

Maksymalna średnia wysokość miesięcznej opłaty za przedszkole (za 1 dziecko) akceptowalnej przez rodziców (wykres 3) wynosi 247 zł. Im więcej dzieci w rodzinie tym wysokość tej opłaty niższa – od ok. 300 zł dla rodziny z 1 dzieckiem do 175 zł (i mniej) dla rodziny z 5 dzieci (i więcej). Można stwierdzić, że oczekiwania rodzin w tym względzie są adekwatne do opłat ustalonych we Wrocławiu w rzeczywistości (w przedszkolach publicznych, bez odrębnie płatnych zajęć dodatkowych).

⁹ J. Szczepaniak-Sienniak, *Diagnoza potrzeb wrocławskich rodzin wobec polityki rodzinnej we Wrocławiu. Obszar: opieka nad dzieckiem w wieku do lat 3* (www.frip.org.pl).

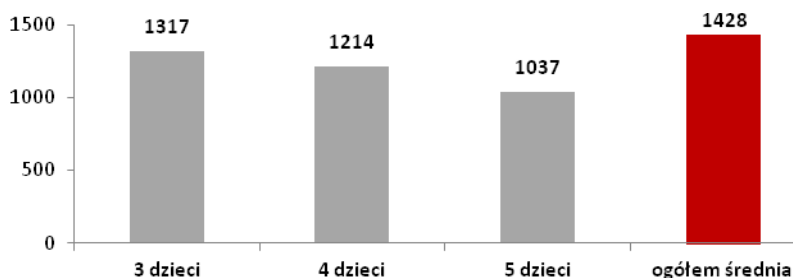
Wykres 3. Maksymalna średnia wysokość miesięcznej opłaty za przedszkole akceptowalnej przez rodziców, wg liczby dzieci w rodzinie (w zł)

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

Z kolei przeciętna wysokość miesięcznego pożądanego świadczenia za osobiste wychowywanie dziecka/dzieci w wieku przedszkolnym – u badanych rodzin z 3 i więcej dzieci, jako tych, wśród których stosunkowo często uwzględniane/preferowane jest tego typu rozwiązanie – wyniosła 1428 zł (wykres 4). Co ciekawe, im więcej dzieci w rodzinie tym pożądana wysokość omawianego świadczenia niższa.

Wykres 4. Przeciętna wysokość miesięcznego, pożądanego świadczenia za osobiste wychowywanie dziecka w wieku przedszkolnym, wg liczby dzieci w rodzinie

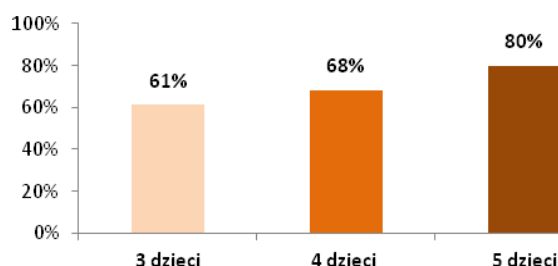
Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

Może to być związane z tym, że rodziny wielodzietne (z 3 i więcej dzieci) uwzględniły możliwość otrzymywania też innych świadczeń pieniężnych z tytułu wychowania dziecka w rodzinie wielodzietnej, m.in. świadczeń rodzinnych czy też – co wydaje się bardziej prawdopodobne – świadczeń wychowawczych, w ramach programu Rodzina 500 Plus¹⁰. W

¹⁰ Program Rodzina 500 Plus jest systemem wsparcia rodzin z dziećmi, zwłaszcza rodzin wielodzietnych. Świadczenie wychowawcze, w wysokości 500 zł, jest wypłacane rodzicom, opiekunom prawnym lub opiekunom faktycznym, na każde dziecko do momentu osiągnięcia przez nie 18 lat. W przypadku ubiegania się o

tym kontekście interesująca jest też ta część badania ankietowego, w której rodziny zostały zapytane czy są zainteresowane świadczeniem pieniężnym na dziecko (większość badanych, tj. 94%, odpowiedziało, jak można było się spodziewać, że tak) oraz, co ważniejsze, na co przeznaczyłyby owo świadczenie. Badane rodziny z 3 i więcej dzieci najczęściej wydawałyby tego typu świadczenie na osobiste sprawowanie opieki/wychowywania (nie na przedszkole czy inną instytucję przedszkolną, ani też nie na pomoc babci/dziadka, wykres 5).

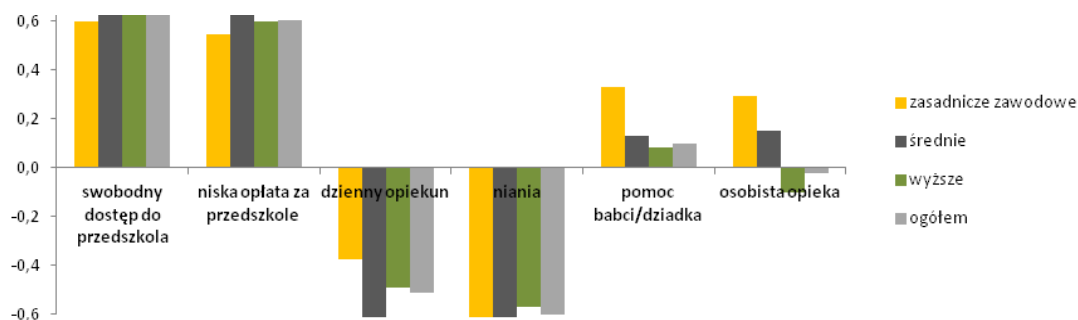
Wykres 5. Odsetek rodzin wielodzietnych deklarujących przeznaczenie świadczenia pieniężnego na osobiste wychowywanie dziecka, wg liczby dzieci

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

Ciekawe obserwacje wynikają też z diagnozy potrzeb wrocławskich rodzin odnośnie do wychowania przedszkolnego w zależności od poziomu wykształcenia, statusu na rynku pracy oraz poziomu dochodu w rodzinie.

Wykres 6. Potrzeby rodzin odnośnie do usług/instytucji wychowania przedszkolnego, wg wykształcenia rodzica

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

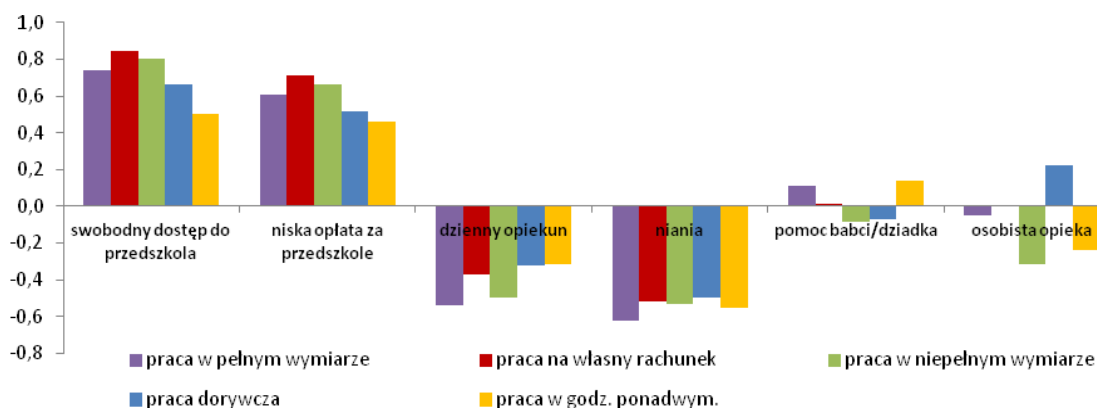
świadczenie na pierwsze dziecko obowiązuje kryterium dochodowe 800 zł (jeśli dziecko jest niepełnosprawne kryterium jest zwiększone do 1200 zł), na drugie i kolejne dziecko można się ubiegać o świadczenie niezależnie od wysokości dochodów. Zob. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz. U. 2016 poz. 195, <http://www.mpips.gov.pl/rodzina500plus> (dostęp: 17.04.2016).

W tym przypadku warto zauważyć, że osobista opieka nad dzieckiem i/lub pomoc babci/dziadka (bądź innej osoby w rodzinie, jak było zaznaczone w ankiecie) to wsparcie istotne przede wszystkim dla rodziców z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Rodzice z wykształceniem średnim i wyższym dopuszczają pomoc babci/dziadka lub innej osoby w rodzinie znacznie rzadziej, a respondenci z wykształceniem wyższym raczej nie przewidują osobistego wychowywania dziecka w wieku „przedszkolnym”.

Skłania to do postawienia co najmniej dwóch hipotez. Po pierwsze, im wyższy poziom wykształcenia rodzica/rodziców tym większa świadomość korzyści wynikających z uczęszczania dziecka do przedszkola (lub innej instytucji wychowania przedszkolnego). Podobną zależność można wywieść z wywiadów bezpośrednich z rodzicami (należy przy tym zwrócić uwagę, że zarówno wśród ankietowanych, jak też osób uczestniczących w wywiadach fokusowych i indywidualnych większość rodziców wskazała posiadanie właśnie wykształcenia wyższego). Rodzice przedszkolaków, co nadmieniono też wcześniej, zauważają takie korzystne aspekty uczęszczania dziecka do placówki przedszkolnej, jak szybkość i większa łatwość doskonalenia mowy, uczenia się rysowania, śpiewania, nawiązywania relacji z rówieśnikami itp. Przy czym należy mieć na uwadze, że korzyści te wskazywane były pod warunkiem, że nie ma zastrzeżeń dotyczących jakości usług w danej placówce przedszkolnej.

Druga hipoteza: im wyższe wykształcenie rodzica/rodziców tym większa skłonność do aktywności zawodowej (rozumianej jako wykonywanie pracy przynoszącej dochód), a z tego powodu także większa skłonność do kierowania dziecka do placówki przedszkolnej, jako instrumentu ułatwiającego łączenie wykonywania pracy z wychowywaniem dziecka. Jeśli tak, to w dążeniach do rozwoju wychowania przedszkolnego (podnoszenia jakości usług, dywersyfikacji instytucji/usług wobec dzieci w wieku przedszkolnym itp.) należy też mieć na względzie różny status zatrudnienia rodziców (pracę w niepełnym wymiarze, pracę w godzinach ponadwymiarowych, pracę w nienormowanym czasie itp.). To, że ów status może mieć wpływ na preferencje dotyczące form wsparcia w wychowaniu przedszkolnym wynika poniekąd z omawianych tu badań (wykres 7), które pokazują między innymi, że osoby pracujące ponadwymiarowo (więcej niż 8 godz. dziennie) w ogóle nie przewidują osobistego wychowywania dziecka w wieku przedszkolnym, za to ważna jest dla nich pomoc babci/dziadka. Z kolei osoby pracujące dorywczo dopuszczają, jako jedyna grupa, osobistą opiekę jako dodatkową/alternatywną formę wychowania dziecka w wieku przedszkolnym.

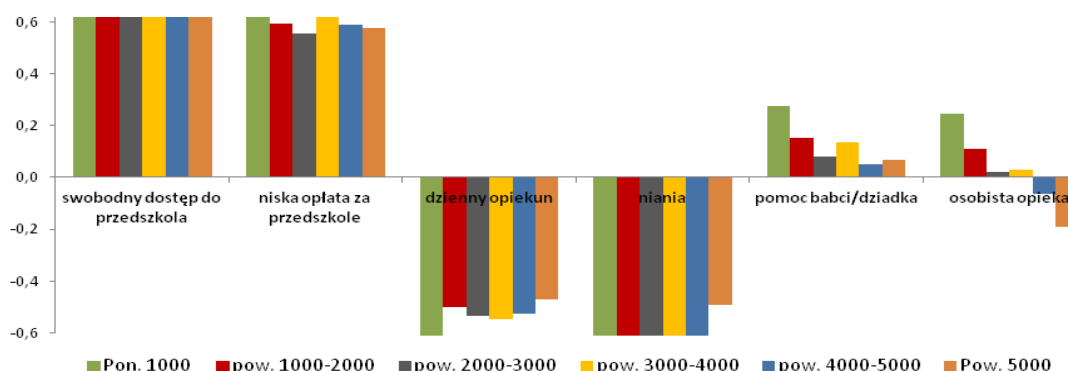
Wykres 7. Potrzeby rodziców odnośnie do form wychowania przedszkolnego, wg statusu na rynku pracy

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

Analizując relacje pomiędzy dochodem rodzica, a postrzeganiem ustawowych i innych rozwiązań wspierających wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym (wykres 8) zauważyć można, że bez względu na dochód najważniejszy jest swobodny dostęp do przedszkola oraz niska opłata za przedszkole. Nieco odmienne są tu natomiast wskazania badanych rodzin w odniesieniu do pomocy babci/dziadka oraz osobistej opieki. Te rozwiązania najczęściej wybierały rodziny z dochodem niższym niż 1000 zł. Z kolei rodziny z dochodem powyżej 5000 zł za nieistotną uznały osobistą opiekę.

Wykres 8. Potrzeby rodzin odnośnie do usług/institucji wychowania przedszkolnego, wg dochodu rodziny

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

W tym miejscu również pojawiają się dylematy, na przykład, czy rodziny z relatywnie niskimi dochodami nie skierowałyby swoich dzieci do innych niż przedszkole instytucji, zamiast zajmować się nimi osobiście, gdyby owe instytucje funkcjonowały, by w tym czasie móc wykonywać dodatkową pracę zwiększającą ich dochód lub poszukiwać takiej możliwości. Takie pytanie nasuwa się w kontekście postulowanego, pośredniego celu polityki rodzinnej, jakim powinno być nie tylko wspieranie opieki nad dzieckiem, ale też tworzenie możliwości ułatwiających łączenie życia zawodowego z rodzinnym, a przez to m.in. zwiększanie aktywności zawodowej w rodzinach z dziećmi.

3.4. Wyniki badań – opinie rodziców dotyczące jakości wychowania przedszkolnego

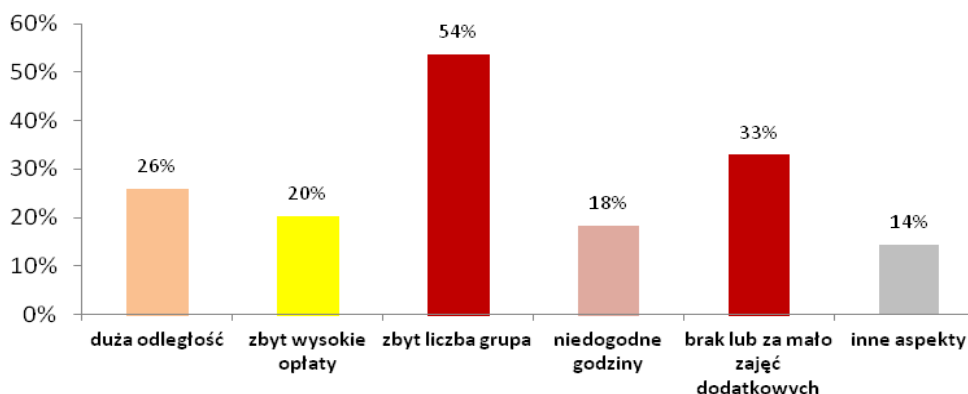
W tej części raportu zaprezentowane zostały opinie rodzin dotyczące jakości wychowania przedszkolnego. W analizie owych opinii uwzględniono tylko wypowiedzi rodziców dzieci w wieku „przedszkolnym” (3-5 lat) i jednocześnie uczęszczających do przedszkola. Grupa respondentów spełniających te warunki liczyła 629 osób i każda z nich wskazała co najmniej jedno zastrzeżenie dotyczące jakości wychowania przedszkolnego. Cechy demograficzne i społeczno-ekonomiczne ankietowanych są adekwatne do przedstawionych powyżej, w punkcie 3.2.

W badaniu przyjęto tezę, że rodziny, z których dzieci uczęszczają do przedszkoli mają różne zastrzeżenia dotyczące funkcjonowania placówek przedszkolnych. Zatem, celem identyfikacji owych zastrzeżeń, zadano pytanie: *Jakie są Pani/Pana największe zastrzeżenia dotyczące funkcjonowania placówki przedszkolnej?* Badane rodziny mogły wskazać następujące odpowiedzi (jedną lub więcej): duża odległość dom-praca-przedszkole; dom-przedszkole (konieczność dowożenia); zbyt wysokie opłaty za pobyt dziecka w placówce przedszkolnej; zbyt duża liczba dzieci w grupie; niedogodne godziny funkcjonowania placówki (zbyt późno otwierane i/lub krótko otwarte); brak lub zbyt mało zajęć dodatkowych (w tym miejscu rodzice mogli podać własne propozycje) lub też wypowiedzieć się na temat jakości wychowania przedszkolnego w opcji otwartej: *inne aspekty...*

I tak, analizując opcje odpowiedzi zasugerowane w przytoczonym wyżej pytaniu (wykres 9) można zauważyć, że najczęstsze zastrzeżenia dotyczące funkcjonowania placówek przedszkolnych to: zbyt liczna grupa (tak wskazało 54% badanych), następnie brak lub zbyt mało zajęć dodatkowych (według 33% respondentów), duża odległość przedszkola od domu/pracy (w opinii 26% badanych rodzin).

Pozostałe, rzadziej wskazywane niedogodności to zbyt wysokie opłaty, niedogodne godziny funkcjonowania placówki oraz inne aspekty (zostały omówione niżej).

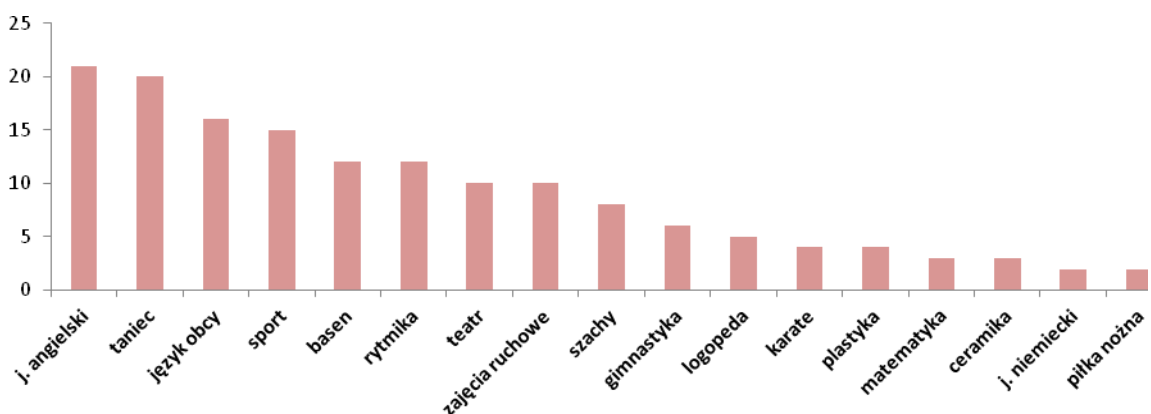
Wykres 9. Opinie wrocławskich rodzin dotyczące jakości wychowania przedszkolnego

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

Respondenci, którzy wśród zastrzeżeń dotyczących jakości wychowania przedszkolnego wskazali na brak lub zbyt mało zajęć dodatkowych mieli możliwość przedstawienia własnych propozycji w tym zakresie (wykres 10).

Wykres 10. Procent rodzin wskazujących określoną formę proponowanych zajęć dodatkowych w przedszkolu

Źródło: Wyniki badań ankietowych, opracowanie własne

Z analizy owych propozycji wynika, że w przedszkolach brakuje przede wszystkim języków obcych, w tym głównie języka angielskiego (niektórzy dodawali, że najlepiej jakby lekcje języka obcego odbywały się kilka, nawet 5 razy w tygodniu). Inne, stosunkowo często

wskazywane propozycje dodatkowych zajęć to różne formy sportu/ruchu, m.in. taniec, basen oraz związane z rozwojem muzycznym i artystycznym, np. rytmika, zajęcia teatralne. Warto też mieć na uwadze, że w większości przypadków respondenci proponowali po kilka form zajęć dodatkowych w tygodniu.

Z drugiej strony, jak wynika z indywidualnych wywiadów z rodzinami, zdarzają się też takie sytuacje, że przedszkola proponują oferty dodatkowych zajęć, które nie cieszą się żadnym zainteresowaniem lub owo zainteresowanie jest znikome (np. j. chiński).

Generalnie można zauważyć, że oczekiwania rodziców dotyczące zajęć dodatkowych w przedszkolu są bardzo zróżnicowane. W związku z tym, w działaniach zmierzających do lepszego dostosowania oferty zajęć dodatkowych do potrzeb rodziców warto rozważyć systematyczne badanie preferencji w tym względzie i na tej podstawie tworzyć ową ofertę. Wydaje się, że najlepiej, aby tego typu analizy były przeprowadzane co najmniej 2 razy w roku (w okresie wiosenno-letnim i jesienno-zimowym), w samych placówkach przedszkolnych, bowiem zadanie podejmowania inicjatyw i tworzenia oferty dodatkowych zajęć leży przede wszystkim w gestii dyrekcji/personelu danej placówki.

Ciekawe informacje uzyskano też w analizie wypowiedzi badanych rodzin dotyczących tzw. innych aspektów (zastrzeżeń) związanych z funkcjonowaniem placówki przedszkolnej (w pytaniu otwartym). Warte uwagi opinie na ten temat przedstawiono niżej (w ramce).

„Za mała liczba opiekunów.”

„Brak min. 2 opiekunek na grupę, brak nowoczesnych pomocy/zabawek.”

„Niewystarczająca liczba opiekunów.”

„Brak zasad Montessori.”

„Brak indywidualnego podejścia do małego dziecka.”

„Nieumiejętności wychowawcze przedszkolank, brak konstruktywnych rozwiązań problemów wychowawczych z dziećmi ruchliwymi i agresywnymi.”

„Brak swobody wyboru przez rodziców jakie zajęcia dodatkowe mają mieć dzieci, nawet dodatkowo płatne, wyrównanie szans w uczestnictwie w zajęciach dodatkowych dzieci z rodzin ubogich.”

„Pobyt dziecka w grupie mieszanej 3,5 i 5-latki.”

„Zbyt mała kwota dotacji na zajęcia dodatkowe.”

„Wysokie ceny książek, do zakupu których jesteśmy zmuszani, wywieranie nacisku na uiszczenie dobrowolnej składki na komitet rodzicielski.”

„Z zajęć dodatkowych jedyną pożyteczną rzeczą jest rytmika, reszta to wyciąganie pieniędzy i snobizm rodziców – zwłaszcza angielskiego nie powinno być, bo dzieci (a często i dorośli)

nie potrafią poprawnie mówić i pisać po polsku.”

„Weryfikacja poziomu zajęć dodatkowych, weryfikacja zaangażowania wychowawców w przedszkolu.”

„Za dużo zajęć dodatkowych i dzieci nie mają czasu na swobodną zabawę”

„Bardzo mało wyjść na podwórko.”

„Dzieci powinny dłużej przebywać na świeżym powietrzu.”

„Bezsensowna rekrutacja, do przedszkola na naszej ulicy chodzą dzieci z innego osiedla, a my musimy wozić dziecko na inne osiedle, bo w tym nie było już miejsc.”

„Ciągle zbyt mało miejsc w przedszkolach.”

„Trudno dostępne miejsca w przedszkolach.”

„Trudno się dostać do przedszkola.”

„Trudności w uzyskaniu dostępu do przedszkola osób pracujących na umowach o dzieło (artysta).”

„Ważna jest dla mnie bliskość przedszkola przy miejscu zatrudnienia.”

„Brak gabinetów lekarskich, pielęgniarских i stomatologicznych.”

„Choroby, brak pielęgniarek w przedszkolu.”

„Brak informacji od nauczyciela, w jakim kierunku rozwijać dziecko.”

„Brak możliwości pobytu dziecka w przedszkolu po zajęciach dodatkowych przeprowadzanych na terenie przedszkola przez osoby/firmy z zewnątrz.”

„Nieelastyczny regulamin dot. godziny przyprowadzania dzieci do placówki, niedostosowany do zawodów wolnych oraz pracy zdalnej.”

„Przedszkole otwierają panie o 6:25; ciężko jest przebrać dziecko i pozostawić je o 6:30; dodatkowo zdarza się, że nie wiadomo w której grupie rano zostawić dziecko.”

„Brak placu zabaw, miejsca do wypoczynku dzieci na dworze.”

„Zbyt mało wyjść poza przedszkole (teatr, kino, zoo, wystawy np. lego).”

„Brak specjalnego żywienia dla dzieci na dietach.”

„Przyprowadzanie chorych dzieci – brak rozporządzenia w tym zakresie.”

„Przyprowadzanie chorych dzieci – brak rozporządzeń w tym zakresie, brak możliwości odsyłania chorych dzieci do domu lub nieprzyjmowania chorych dzieci.”

„Wprowadzanie religii już w najmłodszej grupie”

„Nie dla religii o przedszkolu”

„Likwidacja religii w zamian za zajęcia ruchowe”

Powyższe opinie, a także wyniki badań ankietowych dotyczące jakości wychowania przedszkolnego, świadczą o bardzo zróżnicowanych i zindywidualizowanych oczekiwaniach rodziców, które z pewnością trudno uwzględnić w zupełności. Niemniej wydaje się, że

powinny one stanowić asumptem do pogłębionej diagnozy oraz skłaniać do rozważań nad kierunkami rozwoju wychowania przedszkolnego.

4. Podsumowanie i główne rekomendacje dla władz lokalnych

1) Słaba dywersyfikacja form opieki wobec dzieci w wieku „przedszkolnym”. Oprócz „tradycyjnych” przedszkoli rodzice – w szczególnych sytuacjach, np. na rynku pracy – byłiby zainteresowani rozwiązaniami adekwatnymi do niektórych instrumentów występujących w ustawie o opiece nad dzieckiem do lat 3, takich jak np. opiekun dzienny czy niania zatrudniona na umowę.

Rekomendacja dla polityki rodzinnej: dywersyfikacja i/lub uelastycznienie instrumentów polityki rodzinnej wobec dzieci w wieku „przedszkolnym”, adekwatnie do preferencji rodziców, w tym ich odmiennych potrzeb wynikających z różnej sytuacji na rynku pracy (różnego statusu zatrudnienia), by jednocześnie sprzyjać łączeniu życia rodzinnego (opieki nad małym dzieckiem) z pracą zarobkową, co w aktualnych realiach jest także jednym z głównych wyzwań polityki rodzinnej (preferencje te powinny być systematycznie analizowane, co najmniej raz w roku).

2) Przeciętna, miesięczna akceptowalna opłata za pobyt i wyżywienie dziecka w przedszkolu wynosi około 250 zł, przy czym im więcej dzieci w rodzinie (a jednocześnie często trudniejsza sytuacja dochodowa) tym wysokość owej opłaty niższa.

Rekomendacje dla polityki rodzinnej

Uzależnienie opłat za pobyt i wyżywienie dziecka w placówce przedszkolnej (lub alternatywnej instytucji) od sytuacji dochodowej rodziny, z uwzględnieniem przeciętnej, maksymalnej akceptowalnej opłaty przez rodziców (kryterium dochodowe i wysokość wspomnianej opłaty powinny być określone na podstawie odrębnych badań, np. analogicznych do przedstawianych w niniejszym raporcie).

Jednocześnie warto rozważyć całkowite lub częściowe zwolnienie rodziców we względnie trudnej sytuacji dochodowej z dodatkowych opłat (na komitet rodzicielski i in.).

Takie działania, zwłaszcza w placówkach publicznych, w których są dzieci z rodzin w różnej sytuacji materialnej, mogłyby sprzyjać zmniejszeniu frustracji w rodzinach i innych negatywnych konsekwencji o społecznym charakterze.

3) Niezadawalająca jakość wychowania przedszkolnego, głównie w takich aspektach jak:

- liczebność grup (54% ankietowanych rodzin stwierdziło, że grupy są zbyt liczne);
- zajęcia dodatkowe (według 33% ankietowanych zajęć dodatkowych jest zbyt mało, choć z drugiej strony, jak wynika z przytoczonych wyżej opinii nie zawsze urozmaicona i szeroka oferta zajęć dodatkowych jest pożądana);

- odległość przedszkola od domu/pracy (w opinii 26% ankietowanych rodzin odległość ta jest za duża).

Rekomendacje dla polityki rodzinnej

Dążenie do poprawy jakości wychowania przedszkolnego głównie poprzez:

- rozważenie zmian organizacyjnych zmierzających do zmniejszenia liczebności grup;
- dostosowanie oferty zajęć dodatkowych do potrzeb rodziców (warto rozważyć systematyczne badanie preferencji w tym względzie i na tej podstawie tworzyć owe oferty);
- zmiany w rekrutacji w kierunku lepszego dostosowywania lokalizacji przedszkola do potrzeb/wskazań rodziców (miejsca zamieszkania, pracy, innych).

Oprócz tego, z opinii rodzin dotyczących jakości wychowania przedszkolnego, uzyskanych w badaniach ankietowych i/lub w wywiadach bezpośrednich, wynikają następujące, warte uwzględnienia przez władze lokalne i/lub inne podmioty polityki rodzinnej, rekomendacje:

- wsparcie dla osób w trudnej sytuacji materialnej/ubogich (nie tylko poprzez obniżanie podstawowych opłat za pobyt/wyżywienie dziecka w przedszkolu, ale też możliwość uczęszczania dzieci z tych rodzin na zajęcia dodatkowe) – takie działanie mogłoby przyczynić się do zmniejszenia nierówności w dostępie do różnych form zajęć i rozwoju dzieci oraz poczucia dyskryminacji;

- większe zwrócenie uwagi na jakość pracy personelu (m.in. czy spełniany jest wymóg odpowiedniej liczby opiekunek na grupę przez cały dzienny czas funkcjonowania placówki – od otwarcia do zamknięcia; sprzyjanie rozwojowi kompetencji personelu – systematyczne rozpoznawanie i analizowanie potrzeb szkoleniowych oraz wprowadzenie odpowiednich szkoleń/kursów);

- zwrócenie uwagi na współpracę personelu z rodzicami (np. wyznaczenie określonych godzin w tygodniu do kontaktu z rodzicami);

- zwrócenie uwagi na różnorodność wyznań i zastrzeżenia/oczekiwania dotyczące religii w przedszkolach.

Ponadto, warto – mając rzecz jasną na uwadze różne uwarunkowania historyczne, społeczno-kulturowe, ekonomiczne – przyglądać się doświadczeniom innych krajów, które odnoszą „sukcesy” w polityce rodzinnej i wychodzą naprzeciw różnym wyzwaniom o demograficznym, ekonomicznym czy społecznym charakterze. Owym „sukcesem” powinny być takie formy wsparcia, które są adekwatne do preferencji i oczekiwań samych rodzin/rodziców, a także takie, które sprzyjają łączeniu opieki nad dzieckiem z pracą zarobkową.

Celem rozwoju lokalnej polityki rodzinnej nieodzowne jest także tworzenie odpowiednich warunków do jak największego zaangażowania obywateli, organizacji pozarządowych i innych podmiotów w środowisku lokalnym (np. przedsiębiorstw) w określone działania.

Równocześnie nieodzowne jest upowszechnienie wiedzy wśród różnych podmiotów lokalnych o możliwych formach wsparcia w podejmowaniu inicjatyw na rzecz tworzenia odpowiednich instrumentów polityki rodzinnej (w ramach odpowiednich programów samorządowych, unijnych i in.). Możliwe sposoby działań w tym zakresie to także organizowanie kampanii informacyjno-promocyjnych, identyfikacja i promocja najlepszych praktyk, prowadzenie odpowiedniej działalności informacyjno-doradczej.

Inicjowanie i podejmowanie działań na rzecz rozwoju lokalnej polityki rodzinnej powinno być wspólnym zadaniem przedstawicieli różnych środowisk, m.in.: władz lokalnych; organizacji pozarządowych, jako przedstawicieli samych rodzin; podmiotów posiadających odpowiednie doświadczenie w tworzeniu i prowadzeniu określonych instytucji/usług; przedsiębiorców, jako podmiotów mogących rozwijać przykładowe instytucje/usługi wobec rodzin z dziećmi; naukowców, jako osób wspierających diagnozowanie potrzeb rodzin oraz gromadzenie i wykorzystywanie wiedzy o nowych rozwiązaniach w określonych obszarach.

Więcej analiz i wniosków z badań przedstawionych w niniejszym raporcie będzie dostępnych w publikacjach naukowych Joanny Szczepaniak-Sienniak, które są w przygotowaniu
(kontakt: joanna.szczepaniak@ue.wroc.pl)

Bibliografia

Bank Danych Lokalnych, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl> (dostęp: 20.05.2016)

Rocznik Demograficzny 2014, GUS.

Sprawozdanie z realizacji „Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020” za 2013 rok, (<https://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl--projekt-z-31072012-r/>) (dostęp: 02.05.2016).

Sprawozdanie z realizacji „Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020” za 2014 rok, (<https://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl--projekt-z-31072012-r/>) (dostęp: 02.05.2016).

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020, <https://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl--projekt-z-31072012-r/>, dostęp: 10.05.2016).

Szczepaniak-Sienniak J., *Diagnoza potrzeb wrocławskich rodzin wobec polityki rodzinnej we Wrocławiu. Obszar: opieka nad dzieckiem w wieku do lat 3* (www.frip.org.pl).

Ustawa o opiece nad dzieckiem do lat trzech (Dz. U. 2013 nr 0 poz. 1457 – tekst jednolity).

Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz. U. 2016 poz. 195).

Ustawa o systemie oświaty (Dz. U. 2004 nr 256 poz. 2572 – tekst jednolity).

<http://www.mpips.gov.pl/rodzina500plus> (dostęp: 17.04.2016).